

Ашуур уулу Б.

**КӨЧМӨНДӨРДӨГҮ ПАТРИОТТУУЛУК
(«Манас» эпосунун мисалында)**

Ашуур уулу Б.

**ПАТРИОТИЗМ КОЧЕВЫХ НАРОДОВ
(на примере эпоса «Манас»)**

Ashur uulu B.

**PATRIOTISM OF NOMADS
(on the example of the epic «Manas»)**

УДК: 903,15+172.15

Бул макалада азыркы учурдун актуалдуу проблемасы болгон көчмөн элдин мекенчилдик маселеси каралды. Көчмөн элиндеги мекенчилдиктин маани-маңызы, баалуулуктары маданият таануучулук өңүттө чечмеленди. Көчмөн элдердеги мекенчилдик көрүнүшүнүн өзгөчөлүктөрү белгиленди. Мекенчилдикти коомчулукка сиңирүү максатында бир катар сунуштар берилди. Тарыхый өнүгүү жолундагы мекенчилдик түшүнүгүндө мурунку маани-мазмун жоголуп, жаңы өзгөчөлүктөр пайда болуу көрүнүшүнө басым жасалды. Биринчиден, коомдогу мекенчилдикке басым жасоо жана аны кабылдоонун деңгээлинин өзгөрүүсү тууралуу сунуштар берилди. Экинчиден, ар кандай тарыхый доордо мекенчилдиктин өзүнүн өзгөчөлөнгөн субъектиси болгондугу белгиленди (белгилүү тап, социалдык тайпа). Үчүнчүдөн, мекенчилдин образы жана коомдук аң-сезимдеги мекенчилдик ишмердүүлүк түшүнүгүнө өзгөрүүсү анализденди. Тактап айтканда, бүгүнкү күндө жүрүш-туруш, жарандык активдүүлүк жана жоопкерчилик мекенчилдин ишмердиги катары түшүнүлө баштагандыгы анализденди.

Негизги сөздөр: мекенчилдик, Ата Мекен, сүйүү, жоопкерчилик, салт-санаа, ар намыс, тарбия, жоокер, каарман, адилет.

В этой статье рассмотрен вопрос патриотизма кочевых народов, который в данное время является актуальной. Значения, ценности патриотизма кочевых народов интерпретировано на культурно-познавательном аспекте. Были утверждены особенности патриотизма кочевых народов и были предложены варианты распространения патриотизма среди общества. Был поставлен акцент на то, что понятие патриотизма по ходу времени потеряло былое значение и приобрела новые особенности. Во-первых, были предложены изменения значения патриотизма среди общества и степень его восприятия. Во-вторых, в разные исторические периоды патриотизм имел свой особый субъект (определенный класс, социальная группа). В-третьих, было проанализировано то, что образ патриота и патриотизм среди общества заменился понятием повседневного образа. Точнее говоря, поведение, общественная активность и ответственность стали восприниматься как должное для патриота.

Ключевые слова: патриотизм, Родина, любовь, ответственность, традиция, гордость, воспитание, воин, герой, справедливый.

This article is about patriotism of nomadic people, which is an actual nowadays. Meaning and values of patriotism was interpreted on culturally cognitive aspect we noted features of

patriotism. And qived options for dissemination of patriotism to thepublic. The emphasis was placed on the fact that the concept of patriotism over time had lost its former significance and acquired new features. Firstly, the changes in the meaning of patriotism among the general public and the degree of its perception were proposed. Secondly, in different historical periods patriotism had its own special subject (a certain class, a social group). Thirdly, it was analyzed that the image of the patriot and patriotism among society was replaced by the concept of the everyday image. More precisely, behavior, social activity and responsibility began to be taken for granted to the patriot.

Key words: patriotism, homeland, love, responsibility, tradition, pride, education, warrior, hero, fair.

Көчмөндөр кең мейкиндикти ээлеген, көчүп конуп жүрүүгө ылайыкташып жашаган улуу эл. Бул эл туу туткан улуулик көздүн карегиндей аздектеген мекенчилдиги. Мекенчилдик феномени ар бир илимдин тармагында ар түрдүүчө чечмеленип келет. Ал саясий, маданий өңүттө каралып өзүнүн маңыздуулугу, маанисинин тереңдиги менен актуалдуу болуп саналат.

Мекенчил инсан бул – мекенди сүйүүчү, мекен үчүн бардык мүмкүнчүлүгүн жумшоочу, мекенди коргоочу, урматтоочу жогорку аң-сезимдүүлүккө ээ адам.

Философиялык мааниден алып караганда, мекенчилдик мекендин кызыкчылыгын коргоого умтулган, анын кечээкиси, бүгүнкүсү жана эртеңкиси менен сыймыктанган, мекенди сүйгөн социалдык сезим, нравалык жана саясий принцип катары кароого болот десем жаңылбайм.

Мекенчил болуу жоокердик жашоо менен коштолгондугу белгилүү. Анткени көчмөндөрдүн жашоосу дайыма эле бир түрдүү, тынч заман менен коштолгон эмес.

Белгилүү окумуштуу Ю.С. Худяковдун пикирине ылайык: “мамлекет кыйрагандан кийин айрым учурда мындай этностун дүйнөлүк тарых ареназынан да такыр жок болуп кеткен учурлары да көп эле учурайт. Көчмөндөр империясы канчалык кең аймакты ээлеп, элдер канчалык көп баш ийдирилсе, андай империя ошончолук тез кыйраган жана башка көчмөн

мамлекетке орун бошотуп турган” [2, 29-б.] деген ойго кошулуу менен мындай көрүнүшү кыргыз элинин турмушунан да кездештирүүгө боло тургандыгын кошумчалай кетелик.

Окумуштуу Г.Жаманкулованын эмгегинде белгиленгендей “кыргыз элинин тарыхы байыркы элдердин ичинде этнос катары көчмөндөрдүн тарыхы менен түздөн-түз байланышта экендиги, бирок төмөндө дегенде – кыргыздар этнос катары жоголуп кетишкен эмес, каганат катары жоголгон, бирок мамлекеттүүлүгү сакталып калгандыгы жогорудагы окумуштуу тарабынан белгиленген [2, 35-б.].

“Мекенчилдик” түшүнүгү тарыхый өнүгүүнүн ар кандай мезгилдеринде ар түрдүүчө мааниге ээ болгон. Тактап айтсак, байыркы Грецияда полистер мамлекетти коргоочулар катары бааланса, Франциянын тарыхы көп мезгил революциялык көрүнүш менен коштолгондуктан, “мекенчилдик” феномени “революционер” түшүнүгү менен синонимдеш болгон десем жаңылбайм. Ал эми, орус элинде, мекенди коргоочу жаран болуп, мамлекетке милдеттүү кызмат кылуучу жарандарды, же милдеттүү аскердик кызматты өтөөчүлөрдү айтсак болот.

Советтик мезгилдеги Кыргызстанда “мекенчилдик” союздук республиканы коргоо багытын көздөп келгендиги эч кимге жашыруун эмес, ал эми азыркы күндө өз алдынча мамлекет болуу укугуна ээ болуу менен мекенчилдик түшүнүгү өз мамлекетинин кызыкчылыгын коргоо маанисинде каралып, ааламдашкан алкактын таасирине кабылып, бир топ өзгөрүүлөр менен коштолууп келет.

Мындай өзгөрүү көрүнүшү катары төмөнкү кээ бир жагдайларга илимий эмгектердеги маалыматтарга ылайык жана ага таянуу менен токтоло кетсем: “биринчиден, коомдогу мекенчилдикке басым жасоо жана аны кабылдоонун деңгээли коомдук аң-сезимдин деңгээлине жараша өзгөрүүдө. Экинчиден, ар кандай тарыхый доордо мекенчилдиктин өзүнүн өзгөчөлөнгөн субъектиси болгон (белгилүү тап, социалдык тайпа) ал эми азыркы күндө мына ошондой өзгөчөлөнгөн субъектилер дээрлик байкалбайт десем туура болот. Үчүнчүдөн, мекенчилдин образы жана коомдук аң-сезимдеги мекенчилдик ишмердүүлүк түшүнүгүнө өзгөрдү. Тактап айтканда, бүгүнкү күндө жүрүш-туруш, жарандык активдүүлүк жана жоопкерчилик мекенчилдин ишмердиги катары түшүнүлө баштады. Тактап айтканда “адамзаттын жеке жашоосунун коомдук кызыкчылык менен биригүүсү мекенчилдиктин мазмунун айгинелейт” [3, 43-б.].

Ал эми “Манас” эпосунда мекенчилдикке өзгөчө баа берилип, эл ичинен суурулуп чыккан баатыр мекенчил сыпатында сүрөттөлөт. Ошондой эле жалпы маанини камтыган мекенчилдик темасын да эпостун саптарынан кездештирүүгө болот. Мисалы:

Алкынган күлүк атындай,
Эркин келет буруттар.
Шаркыраган суусундай
Шайыр келет буруттар. [1, 28].

Ошондой эле көчмөн турмушту кеңири чагылдырган улуу эпосто, мекендин кадырын жан дүйнөсү менен сезген кыргыздын тарыхына токтолсом, Манас эпосунда Алооке кыргызды чаап алып, кыргыз чачылып, Мекен көздөн өтүп, кыйналган жашоосу Жусуп Мамайдын вариантында төмөнкүдөй берилет:

Какшап кыргыз кан жутуп,
Ар жорука көнгөнү,
Ата-журт мээри башкача,
Арманда күндү өткөрдү [1, 29-б.] - деп мекендин зарын тарткан элдин арманын сүрөттөйт. Турмуш агымы ошону менен токтоп турбай алга жылып, чачылган кыргыз топтолуп, жашоого ылайыктуу жай издеп, жан үрөгөн мекенчил инсандары эпостун саптарында төмөндөгүдөй сүрөттөлөт:

Хан Кошой болуп абалтан,
Ат-Башыны жердеди,
Катылган менен сокку жеп,
Калмактын алы келбеди.
Каршылашкан душманга
Карыш жерин бербеди - деп мекен түшүнүгү көчмөн кыргыздын ыйык өзгөчөлүгү катары белгиленет. Ошого карабастан турмуш агымы алмашып, кээде басып алуучулук кырдалдарга кептелгендиги:

Чачылып кыргыз таруудай,
Жамгырдай жашын төккөнү,
Көл болуп жашы кыргыздын
Көңүлү чөктү өспөдү [1, 30-б.] - деп азар тарткан көчмөн кыргыздын элеси эпосто таасирдүү берилет.

Ошого карабастан көчмөн кыргыз топтолуп, ынтымакка келишип, бир пикирге биригишип, кайрадан кулдукка түшкөн калктын жеңилбес руху, бейнеси чагылдырылган.

Мекенчилдиктин негизги көрүнүштөрүнүн бири баатырдык. Бул сапат “Манас” эпосунда негизги мазмун катары төмөндөгүдөй сыпатталат:

“Кыргыздар баатыр Манастын жетекчилигинде өзүнөн күчтүү болгон калмактар менен чарчабай, талбай жүргүзгөн согушу кайталай сүрөттөлгөн, көптөгөн баатырлардын өзүнө таандык касиети менен аракетин сүрөттөө аркылуу кыргыздардын чапкынчылардын бийлигине каршы жүргүзгөн кайтпас руху менен жоокерлик жигерин даңазалаган [1, 8-б.]

Байыркы кездерде, өзүнүн баатырдыгы менен куралына сүйөнүп, өз улутунун таламын коргоо, ошол кездеги таза моралдык ахлак эсептелген. Демек, Манас сыяктуу баатырлардын баары чыныгы

мекенчилдиктин жана акылдуулуктун өрнөгү, ошондой эле кыргыз калкынын сыймыгы болгон. Баатыр Манас душманына өч, досторуна мээримдүү болуп, ар бир салгылашууда эң биринчи, өзү майданга чыгып эрдик көрсөтүү менен душманына элес көрсөткөн. Манастын образы аркылуу мекенчилдиктин элесин көрүүгө болот. Манасты жараткан кыргыздын улуу философиясы ушунда.

Адабияттар:

1. Жусуп Мамай. Манас 1-б. - Ош, 1995. - 8,28,29,30-бб.
2. Жаманкулова Г. Кыргыздардын жана кыргыз жазуусунун тарыхы. - Б., 2014, 29,35,36-бб.
3. Мазур М.А., Ванюкова Я.А. Эволюция понятий патриотизма и патриотического воспитания / Психопедагогика в правоохранительных органах. – 2010. - №4 (43).

Рецензент: к.и.н., доцент Кадыров А.